

Partimotion

Motion till riksdagen 2015/16:279

av Jonas Sjöstedt m.fl. (V)

En likvärdig skola

1 Innehåll

2	Förslag till riksdagsbeslut	1
3	För en likvärdig skola	2
3.1	Vinstdrivande friskolor	3
3.2	Förändra det fria skolvalet i grundskolan	4
3.3	Statligt huvudansvar för skolan	6
3.4	Obligatorisk förskoleklass	7
3.5	Alla skolor ska ha skolbibliotek	9
3.6	Fler speciallärare och specialpedagoger	9

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förändra skolvalet i grundskolan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att införa statligt huvudmannaskap för hela skolväsendet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa obligatorisk förskoleklass och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda förutsättningarna för att införa krav på att samtliga skolor i landet ska ha skolbibliotek, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om förenklade och förändrade behörighetsregler för att öka

tillgången till lärare som är behöriga att bedriva särskilt stöd, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.

3 För en likvärdig skola

Rätten till utbildning förutsätter att skolan är tillgänglig för alla, att det finns väl utbildade lärare och andra resurser som behövs för att ge utbildningen en god kvalitet. Denna rättighet får inte begränsas till att ha rätten att genomgå utbildning. Rätten till utbildning måste också garantera att alla kan tillgodogöra sig undervisningen. Därför talar vi om rätten till kunskap.

Svenska elever har formellt redan denna rätt. Men i praktiken brister den svenska skolan betänkligt i sitt ansvar att se till att varje elev får tillräckliga kunskaper och färdigheter. Omkring en fjärdedel av eleverna lämnar i dag grundskolan utan att uppnå godkänt i ett eller flera ämnen. Alla elevers rätt till kunskap har i praktiken blivit en rättighet för tre fjärdedelar. Internationella mätningar som PISA-provet visar, även om dessa mätningars betydelse ofta överdrivs, på faktiska kunskapsstapp hos svenska elever de senaste åren.

Fortfarande finns skillnader i elevers kunskaper som grundar sig i socioekonomiska olikheter. Barn kommer till förskolan och skolan med olika förutsättningar, men det är tydligt att skolan inte lyckas kompensera tillräckligt för dessa skillnader.

Olika bakgrund eller funktionsvariationer kan göra att det krävs olika arbetssätt för att nå målen. Skillnaderna i skolresultat visar att skolan fortfarande inte kompenserar tillräckligt för sociala skillnader eller andra bakgrundsfaktorer för eleverna. Undervisningen anpassas helt enkelt inte till alla elever. Elevers olika bakgrund gör att de delvis får olika behov. Dessa olika behov måste tillfredsställas i långt större utsträckning än vad som är fallet i dag. Här spelar bra och välutbildade lärare med goda arbetsvillkor en central roll.

Fram till tidigt 1990-tal var resultaten i den svenska skolan i flera ämnen bland de bästa i världen, och bra även på övriga områden. Även om det alltid har funnits skillnader i förutsättningar och resultat beroende på socioekonomiska faktorer, så var skillnaderna i resultat mellan skolor inte i något land så små som här.

Sedan dess har skolan genomgått stora förändringar. Kommunaliseringen, det fria skolvalet och experimentet med fri etableringsrätt för vinstdrivna skolor har ändrat förutsättningarna radikalt. Det uttalade syftet med reformerna var att decentralisera och effektivisera. Men i dag kan konstateras att den svenska skolan körts i botten både vad gäller elevernas resultat, skolornas likvärdighet och lärarnas arbetssituation och status. Samtidigt läcker miljarder av de skattepengar som skulle gå till utbildning i stället till

vinstutdelningar i stora skolkoncerner. ”Olönsamma” skolor begärs i konkurs vilket lämnar eleverna vind för våg.

På statlig nivå har det ställts upp höga mål om en likvärdig skola som garanterar barn och unga en god utbildning. Men staten har i alltför hög grad lämnat ifrån sig makten och verktygen för att genomföra förbättringar i skolan. Dels till de många kommunala huvudmännen, vilket försvårar samordningen och styrningen, och dels till marknaden – vilket till stor del är den direkta orsaken till flera av de stora problem som behöver åtgärdas.

Detta förhållande vill Vänsterpartiet förändra. Vi vill skapa en skola för alla också i praktiken. För att komma dit är vi övertygade om att det är nödvändigt att ersätta vinstintresset och det segregande, s.k. fria skolvalet med en nationellt likvärdig och sammanhållen skola där staten har huvudansvaret för skolväsendet, samtidigt som kommunerna kan ansvara för de delar av skolverksamheten som de känner bäst till. I stället för att som i dag detaljstyra de som verkligen kan skolan, lärarna och skolledarna, ska de ges förutsättningarna och förtroendet att självständigt genomföra de mål som politiken sätter upp.

Det finns alltså mycket som behöver förändras i den svenska skolan, samtidigt som skolan har ett behov av arbetsro och välförankrade och väl utredda reformer.

3.1 Vinstdrivande friskolor

Företrädare för de fristående skolorna brukar hävda att aktiebolag är den bästa driftsformen när nya skolor ska etableras, eftersom det är en välprövad företagsform med klara regler. Dock är det främst den lämpligaste driftsformen för att maximera vinsten, begränsa inflytandet för elever och anställda samt försvåra allmänhetens insyn i verksamheten. Möjligheten för fristående skolor att vara vinstdrivande tillsammans med ett av de mest generösa bidragssystemen i världen har gjort det svenska skolväsendet till en lukrativ bransch. Vänsterpartiet anser att skolans mål ska vara att ge eleverna den bästa kunskapen – inte att generera vinst till privata bolag.

Lagstiftningen i andra länder är betydligt mindre generös mot privata vinstintressen inom utbildningssektorn. I en del länder är visserligen alla bolagsformer tillåtna för de fristående skolorna, men det finns ett krav på att alla offentliga medel ska komma eleverna till godo. Det finns dock inget annat land i världen där aktiebolag och riskkapitalbolag kan göra så stora vinster på att bedriva utbildningsverksamheter med offentliga medel. I Danmark är det t.ex. förbjudet att driva skolor i form av aktiebolag, just med tanke på möjligheten till vinstutdelning, och det är endast icke vinstdrivande stiftelser som får vara huvudman. Dessutom får en enskild huvudman inte driva fler än en skola.

Vinstjakten är en av anledningarna till att skolan blir allt mindre likvärdig. Privata skolor etablerar sig där de har bäst marknadsutsikter, med andra ord i områden där befolkningen har hög utbildning och goda inkomster. Dessutom har privata skolor ett intresse av att driva upp elevernas betyg med förhoppningen om att locka till sig fler elever, vilket leder till betygsinflation och ökad skolsegregation. Offentligt drivna skolor är däremot skyldiga att erbjuda alla elever utbildning, även barn med särskilda behov och barn vars tidigare skolor har försatts i konkurs.

Vinstintresset innebär också ett resursslöseri. Dels genom att vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen – dessa vinster har ofta förts ut ur landet till skatteparadis – dels genom att de ökande skillnaderna mellan skolor har skapat ett stort behov av kontroll och granskning.

Vänsterpartiet anser att demokratiskt fattade beslut och behovsbedömning bör vara grunden för nyetablering av skolor, så att inte skattemedel slösas bort på överetablering. Skattemedel ska enbart kunna användas till den verksamhet de är avsedda för, och det ska inte finnas incitament att bedriva verksamheten på annat sätt eller med andra mål än alla elevers lika rätt till kunskap. För en likvärdig utbildning behövs ett slut på vinstintresset inom skolväsendet.

Vänsterpartiet och regeringen har gjort en överenskommelse om en välfärd utan vinstintresse. En utredning om hur välfärden ska avkommersialiseras har tillsatts. Vi är även överens om att kommunerna ska ha den avgörande makten över nyetablering av skolor med vinstsyfte.

3.2 Förändra det fria skolvalet i grundskolan

Skillnaderna mellan olika skolors resultat har fördubblats sedan slutet av 1990-talet. Betydelsen av vilken skola eleven går i har alltså ökat dramatiskt. Det finns indikationer på att betydelsen av elevers socioekonomiska bakgrund för skolresultaten ökar. Det fria skolvalet har bidragit till att elever med hög studiemotivation och engagerade föräldrar samlas i skolor där det finns många andra studiemotiverade elever. Konsekvensen blir att skolsegregationen ökar eftersom elevers resultat påverkas av skolkamrater och av lärarnas förväntningar på dem. Denna uppdelning följer delvis ett tydligt klassmönster.

Enligt skollagen 1 kap. 9 § ska ”utbildningen inom skolväsendet vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas”. En likvärdig skola betyder att alla elever ska ha lika tillgång till utbildning, lika kvalitet på utbildningen och att skolan ska kompensera för elevers olika förutsättningar. Med andra ord ska alla elever ges möjlighet till goda studieresultat oavsett social bakgrund och vilken skola man går i.

Enligt flera rapporter från bl.a. Skolverket och OECD har dock kunskapsskillnaderna mellan skolor ökat drastiskt. Skolverket skriver i rapporten "Likvärdig utbildning i svensk grundskola?" (2012) att mellanskolsvariationen, det mått som används för att beskriva hur mycket resultaten skiljer sig mellan olika skolor, har från en (i ett internationellt perspektiv) låg nivå mer än fördubblats sedan slutet av 1990-talet. I samma rapport skriver Skolverket att betydelsen av elevens socioekonomiska bakgrund för resultat är fortsatt stor, och det finns indikationer på att betydelsen har ökat under senare år.

Även IFAU har konstaterat att skillnaderna mellan resultaten på olika skolor ökar och att detta till stor del beror på att elever sorteras på olika skolor. I rapporten "Skolsegregation och skolval" (2015:5) menar de att den ökande boendesegregationen är huvudförklaringen till den stora skolsegregationen, men även att skolvalet har bidragit till att resultatsskillnaderna mellan skolor ökar.

Skolpolitiken måste ha som tydlig utgångspunkt att alla elever ska ges likvärdiga förutsättningar för lärande, inte bara på pappret utan också i praktiken. Skolvalet som det ser ut i dag leder åt helt fel håll. Principen om att skolan ska vara en plats där elever med olika bakgrund och erfarenheter kan mötas blir alltmer avlägsen. Vänsterpartiet anser att alla barn oavsett bostadsort ska garanteras en bra skola före ett helt fritt skolval.

Skolvalet måste därför förändras. Vänsterpartiet anser att utgångspunkten ska vara att varje elev placeras i en skola så nära hemmet som möjligt. Föräldrar och elever bör dock ges möjlighet att komma med alternativa önskemål, som bör tillgodoses så långt det är möjligt. Till skillnad från i dag ska geografisk närhet alltid ge företräde om fler elever önskar gå i skolan än det finns plats för. Kommunerna måste också ta hänsyn till boendesegregationen när de konstruerar skolornas upptagningsområden. I dag gäller närhetsprincipen endast de kommunala skolorna, medan de fristående skolorna har möjlighet att använda sig av andra antagningsregler såsom kösystem.

Genom ett omvänt perspektiv på skolplaceringar och genom att friskolornas möjligheter att använda sig av segregande antagningsregler tas bort, kan en modell som leder till mer likvärdiga förutsättningar för skolor och elever skapas.

Vad som ovan anförts om att förändra skolvalet i grundskolan bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.3 Statligt huvudansvar för skolan

Likvärdigheten i skolan har minskat efter kommunaliseringen, trots ambitioner om motsatsen. Det är i dag stora skillnader mellan hur mycket pengar olika kommuner väljer att satsa på skolan. Inte bara valet av skola utan även valet av boendekommun

spelar i dag stor roll för kvaliteten på utbildningen. Samtidigt har den ökande boendesegregationen i samhället betydelse också för vilka förutsättningar det finns på skolorna i olika kommuner, något som varje kommun inte förmår att kompensera för på egen hand. Staten bör därför överta huvudansvaret för skolan för att garantera alla skolor likvärdiga ekonomiska och kompetensmässiga förutsättningar. Ett statligt ansvar för skolan förefaller också vara en förutsättning för att åstadkomma verkliga förbättringar i ett i dag alltför uppsplittrad skolväsen.

Kommunaliseringen av skolan var en del av en generell strävan mot decentralisering av den offentliga verksamheten. Exempelvis flyttades under samma period ansvar över till kommunalnämnder inom vissa kommuner. Genom att flytta besluten närmare medborgarna skulle medborgarinflytandet öka och på så sätt demokratisera den offentliga förvaltningen. Reformen motiverades med att det fanns ett behov att öka effektiviteten och kvaliteten i skolans verksamhet. En förbättrad effektivitet handlade både om att höja kvaliteten i verksamheten och om att åstadkomma en bättre hushållning med de samhälleliga resurserna. Genom att ansvaret för verksamheter fördes ”längre fram i organisationen”, till dem som verkade och arbetade där, samt genom att ge de som var beroende av verksamheten ett ökat inflytande över t.ex. prioriteringar av olika insatser, skulle skolan bli effektivare och bättre motsvara medborgarnas behov. Kvaliteten skulle på detta sätt bli bättre i förhållande till insatta resurser. Detta trots att svenska elevers studieresultat var bland de bästa i världen och att likvärdigheten i den svenska skolan var mycket god.

Förhoppningen om att kommunaliseringen skulle leda till dessa förbättringar har fallit på skam. I dag visar utvecklingen inom skolan stora brister. Elevernas studieresultat, den urholkade likvärdigheten och läraryrkets bristande attraktivitet visar tydligt att utvecklingen inom skolan under lång tid inte gått åt rätt håll.

Kommunaliseringen ledde till minskad likvärdighet trots ambitioner om motsatsen. Kommunerna satsar olika mycket pengar på skolan och konkurrerar om eleverna.

Flera rapporter har konstaterat att kommunaliseringen av skolan är ett ”misslyckande”. Bl.a. har professor emeritus Leif Lewin (”Staten får inte abdikera – om kommunaliseringen av den svenska skolan”, SOU 2014:5) slagit fast att kommunaliseringen bidragit till de försämrade studieresultaten och den försämrade likvärdigheten genom att staten och kommunerna inte gett lärarna nödvändiga arbetsförutsättningar. I direktiven till utredningen stod dock uttryckligen att den inte skulle lämna förslag till ändrat huvudmannaskap. Därför mynnade utredningens förslag endast ut i att ge lärarna ”bästa tänkbara förutsättningar” att bedriva undervisning.

Vänsterpartiet vill i stället låta lärare och skolledare ansvara för att skolans mål uppfylls. De ska avgöra vilka konkreta insatser som ska göras för att nå målen, men

med tydlig statlig reglering av förutsättningarna. Om staten styr behörighetsregler, minimitid för undervisning osv. samtidigt som varje skolenhet får ekonomiska resurser som följer elevsammansättningen, skapas likvärdiga förutsättningar för alla landets skolor. Genom att staten övertar arbetsgivaransvaret underlättas också möjligheterna att bedriva en nationellt sammanhållen politik för lärarkets status.

Vilken skola man går i ska inte avgöra kvaliteten på ens utbildning. En likvärdig skola förutsätter en likvärdig ekonomi, och ett statligt ekonomiskt ansvar är centralt för att nå det.

Vänsterpartiet föreslår därför att en bred parlamentarisk utredning ska tillsättas för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga ekonomiska och kompetensmässiga förutsättningar. Vänsterpartiet anser att skolväsendets olika delar ska hänga ihop, och därmed bör frågan om huvudmannaskap belysas när det gäller skolväsendets samtliga delar. Utredningen bör ta fasta på vilka positiva effekter kommunaliseringen av skolan har fått och som kan bibehållas. Även konsekvenserna för kommunernas ekonomi måste analyseras, liksom en lång rad frågor som hur arbetsgivaransvaret bäst ska utövas och hur reformen ska genomföras för att alla yrkeskategorier ska vara förberedda.

Vad som ovan anförts om att tillsätta en utredning i syfte att införa statligt huvudmannaskap för hela skolväsendet bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.4 Obligatorisk förskoleklass

Förskoleklassen är i dag en väl fungerande skolform i övergången mellan förskola och grundskola. Denna skolform bör göras obligatorisk, för att alla barn ska få ta del av de utvecklingsmöjligheter som erbjuds där, och framförallt för att tydliggöra att eleverna även i förskoleklassen har rätt till kunskaper och rätt till särskilt stöd i det fall det finns sådana behov.

Just nu pågår Grundskoleutredningen (U 2014:05). Utredaren ska föreslå hur förskoleklassen för sexåringar lämpligast kan införas som en del av grundskolan och, som ett alternativ, även föreslå hur en obligatorisk förskoleklass för sexåringar lämpligast kan införas. En utgångspunkt för båda alternativen är att såväl lärare som förskollärare ska vara behöriga för undervisningen. Utredaren ska även ta fram en tidsplan för införandet av båda alternativen. Utredningens uppdrag att utreda frågorna om förlängd skolplikt och sommarskola kvarstår oförändrade.

Förskoleklass är att betrakta som en egen skolform som skiljer sig från övriga grundskolan genom sitt arbetssätt och uppdrag. En obligatorisk förskoleklass innebär därför inte att grundskolan skulle bli tioårig. Vänsterpartiet vänder sig mot förslag om

en tioårig grundskola. Vi anser att en nioårig grundskola tillsammans med en obligatorisk förskoleklass skulle vara ett bättre sätt att möta skolans utmaningar.

Förskoleklassen infördes den 1 januari 1998 som en egen skolform i det offentliga skolväsendet. Avsikten med införandet av förskoleklassen var, enligt propositionen Förskoleklass och andra skollagsfrågor (prop. 1997/98:6), bl.a. att underlätta en verksamhetsmässig integration mellan förskolan och skolan där det bästa av verksamheterna skulle kunna tillvaratas och vidareutvecklas. Enligt skollagen (2010:800) ska förskoleklassen stimulera elevers utveckling och lärande och förbereda dem för fortsatt utbildning. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Förskoleklassen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap.

Enligt Skolverkets statistik för 2013/14 går drygt 95 procent av alla sexåringar i förskoleklass, cirka 1 procent har börjat i grundskolans årskurs 1 och cirka 1 procent finns i förskolan. Det betyder att cirka 2–3 procent av alla sexåringar inte deltar i någon av ovan nämnda verksamheter.

Det finns longitudinella studier som pekar på ett samband mellan att barn som deltagit i förskolans verksamhet presterar bättre i skolan än barn som inte gjort det. Resultaten från PISA 2009 visar att 15-åriga elever, från nästan alla OECD-länder, som deltagit i någon form av förskoleverksamhet hade bättre resultat än de elever som inte deltagit i förskola.

Trots att nästan alla barn i dag deltar i förskoleklass finns det därför skäl att göra förändringar så att förskoleklassen för sexåringar blir obligatorisk. Detta för att skapa mer jämlika och bättre förutsättningar för utveckling och lärande. Ett annat starkt och kanske ännu viktigare skäl är att genom ett obligatorium tydliggörs också att eleven har rätt till kunskaper och utveckling, vilket i sin tur gör det tydligt att vissa elever kan vara i behov av särskilt stöd. Lärarna skulle alltså få betydligt bättre möjligheter än i dag att tidigt sätta in särskilt stöd i de fall där det anses behövas.

Vad som ovan anförts om införande av obligatorisk förskoleklass bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.5 Alla skolor ska ha skolbibliotek

I 2 kap. 36 § skollagen, som började tillämpas den 1 juli 2011, står det att eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek. Bestämmelsen gäller såväl offentliga som fristående skolor. Men trots detta finns det skolor, främst fristående, som fortfarande inte satsar på att ha skolbibliotek som en integrerad del av skolan utan hänvisar till stadsbibliotek som ibland finns i närområdet.

Vänsterpartiet anser att skolbiblioteket ska vara en integrerad del av skolan och att alla skolor ska ha skolbibliotek. Även om omfattningen av dessa bibliotek kan variera så ska det inte räcka med biblioteksbussar eller stadsbibliotek. Dessa ska i stället ses som kompletterande verksamheter till det integrerade skolbiblioteket.

Skolbiblioteken ska ge eleverna tillgång till ett rikt utbud av medier, till såväl skönsom facklitteratur. Ett bibliotek där välutbildad bibliotekspersonal samarbetar med den pedagogiska personalen kan locka fram och tillfredsställa barnens och ungdomarnas läslust, nyfikenhet och forskarintresse, och dessutom hjälpa dem att orientera sig bland nya medier och i flödet av information på nätet.

Vänsterpartiet välkomnar att regeringen har gett Kungliga biblioteket i uppdrag att ta fram en nationell biblioteksstrategi och att skolbibliotekens utvecklingsbehov ingår i detta uppdrag. Vänsterpartiet är även överens med regeringen om den satsning på personalförstärkningar vid skolbiblioteken som presenteras i budgetpropositionen för 2016. Detta är bra åtgärder som kommer att förbättra kvaliteten på befintliga skolbibliotek, men risken är stor att situationen ändå inte förbättras för de elever som i dag inte har bibliotek på sin skola.

Regeringen bör därför utreda förutsättningarna för att införa krav på att samtliga skolor i landet ska ha skolbibliotek. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.6 Fler speciallärare och specialpedagoger

När kunskapsresultaten sjunker är det viktigare än någonsin att alla barn och elever får det stöd de behöver. Resurserna för särskilt stöd räcker inte till och de insatser som görs kommer ofta alldeles för sent. Det behövs därför fler speciallärare och specialpedagoger i hela skolsystemet. Möjligheterna till särskilt stöd behöver stärkas.

Det behövs fler åtgärder för att täcka den skriande bristen på behöriga speciallärare. I dag examineras 500–600 speciallärare/specialpedagoger varje år och rekryteringsbehovet är 1 200. Vänsterpartiet och regeringen är överens om de satsningar som görs i statsbudgeten på bland annat fler utbildningsplatser.

Det finns dock fler möjligheter att relativt snabbt få fram fler behöriga speciallärare bland annat genom att förenkla vägen till behörighet för dem som redan har en hel del utbildning och/eller erfarenhet inom det specialpedagogiska området. Lärarförbundet skickade i september 2014 en skrivelse till Utbildningsdepartementets skolenhet där de exemplifierade med några lärargrupper som med vissa kompletteringar av tidigare utbildning inom området skulle kunna uppnå behörighet som speciallärare.

Vänsterpartiet anser vidare att behörighetsreglerna behöver förändras så att både utbildningen till speciallärare och utbildningen till specialpedagog leder till behörighet

att bedriva särskilt stöd. I dag är det endast speciallärare samt de specialpedagoger som utbildades före 2008 som kan få en sådan behörighet. Utbildningarna är snarlika till innehållet och har samma längd och komplexitet. Därför är det orimligt att de behandlas så olika när det gäller behörighet och legitimation.

Regeringen bör återkomma med förslag om förenklade och förändrade behörighetsregler för att öka tillgången till lärare som är behöriga att bedriva särskilt stöd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Maj Karlsson (V)

Hans Linde (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Daniel Riazat (V)